

A SZEGEDI VESZEDELEM.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Castaldó a hadjárat megindítását és vezetését a spanyol *Aldana Bernát* lippai várparancsnokra bízta és Tóth Mihályt hozzá küldte Lippára egy ajánló levéllel, hogy tervét Aldanával és a többi vezérekkel közölje, s egyszersmind fölhívta Aldanát, hogy Tóth Mihálynak szándéka kivételére segédesapatokat adjon.¹⁾ Aldana azonnal hozzálátott a hadjárat megindításához s az abban való részvételre a lippai várőrségből a sziléziai származású *Oppersdorf Ádámot* 300 német vértés lovassal és két compánia spanyol gyalogságot (muskétásokat), a temesvári védőrségből pedig a spanyol nemzetiségű *Perez Alfonzót* rendelte ki egy könnyű magyar lovascsapattal.²⁾ Másfelől részint Aldana fölhívására, részint pedig Tóth Mihály rábeszélésére azon huszárszázad-tulajdonos főurak is, a kik Lippa bevétele után huszár-századaikkal a temesi grófságban és Aradmegyében teleltek, szintén vállalkoztak az expedíció támogatására, annál is inkább, minthogy a szegedi török kereskedők bazárjaiban dús zsákmány kínálkozott.

Ezen főurak, mint zsoldos csapatvezérek, a banderialis hadseregvezet fölbomlása napjaiban, a királyi kincstárból rendszeresen húzott hópénzen huszárszázadokat toboroztak és állandóan a király zsoldjában állottak. Leghírnevesebb volt közöttük *Bakics Péter*, a ki huszárszázadával 1546-ban végig küzdötte a schmal-

¹⁾ Istvánffy, u. o.

²⁾ Istvánffy, u. o.

kaldi háborút és Németországban rémületessé tette a huszár nevet;¹⁾ továbbá *Nagy-Horváth Ferencz*, a ki már nem egy rabló török csapatot koncizolt föl. Hírnév dolgában vetekedett vele *Dersffy István*, *Korotna* és *Kaposvár* tulajdonosa,²⁾ a ki 1555-ben mint *Szigetvár* kapitánya halt meg³⁾ és *szegevári Dóczy Miklós*, kik huszáraikkal szintén támogatták a hadi vállalatot.⁴⁾ Ezen főurakkal Tóth Mihály még Lippa alatt jutott személyes ismeretségbe, és közülök egy sem akart elmaradni a hadi kalandról, a mely nemcsak újabb babért, hanem még azonfelül gazdag zsákmányt is ígért. A Debreczen vidéki és nyírségi hajdúk között is futótűzként hirtelen szaladt a vállalatnak és csakhamar 5000 hajdú sorakozott Tóth Mihály körül. Hiszen egy gazdag török várost kellett fölverni!

Aldana a fölsorolt csapatparancsnokokkal 1552 február első felében⁵⁾ Aradon a *prépost-lakban*⁶⁾ hadi tanácsot tartott, a hol a haditerv szerzője, Tóth Mihály kifejtette a hadjárat tervét.⁷⁾ A had-

¹⁾ Dr. Károlyi Árpád: Magyar huszárok a schmalkaldi háborúban, Századok, 1877. 648. l.

²⁾ Salamon: Első Zrínyiek, 382. l.

³⁾ Századok 1876. 255. l.

⁴⁾ Istvánffy, u. o.

⁵⁾ A hadjárat időrendjére nagyon kevés adatot közölnek a források. Fráter György 1551. decz. 17-én gyilkoltatott meg, s miután így Tóth Mihály maga vette kezébe a vállalat ügyét, csak 1551 végén, vagy 1552 elején kereshette föl Castaldót és Bécsből a hadjárat jóváhagyása csak január végére érkezhetett le. A hadi tanács tehát valószínűleg február első felében tartatott meg.

⁶⁾ Tört. Adattár Csanád-egyházmegye hajdana és jelenéhez. 1871. 150. l. — Ez időben Draskovich György volt az aradi prépost (Századok, 1887. 394.) s az ő lakásán — a prépost-lak nagytermében tartatott meg a hadi tanács, a melyen nem csak Szeged megvétele, hanem valószínűleg a törökök részéről nagy kedvezésnek örvendő szegedi hitújítók kiűzése is tervbe vétetett annál is inkább, mivel *Losonczy István*, az újonnan kinevezett temesi főispán szintén csak néhány hónap előtt űzte ki Temesvárról *Köleséri Kristóf* deák és *Szegedi Kis István* hitújítókat. Századok. 1887. 391—392. l.

⁷⁾ Tinódi szerint Aldana Tóth Mihályt az Aradon tanácsba gyűlt «urak közé» hivatta, a kik azután vele tanácsot tartottak. Szegedi veszedelem. 48., 53—56. v. s.

járat sikerének egyik főfeltétele az volt, amint azt Tóth Mihály a hadi tanácsban előadta, — hogy a sereg a szegedi török védőrség által észre nem véve, éjjel juthasson a város alá, miután a hadjárat főadata az, hogy a vár az alvó törököktől a legnagyobb csendben keresztülvitt rajtaütés által kézrekeríttessék. Azért a hadi tanács abban állapodott meg, hogy Aradról, a hol a csapatok összpontosítandók, Tóth Mihály a kitűzött időben, február 24-én, az 5000 hajdúval előre vonúl és a becskerei török vár ellen egy színlelt támadást intéz és így a szegedi törökök figyelmét arra irányozza; azonban február 26. és 27. közötti éjjel (amikorra a város megrohanása kitűzetett),¹⁾ hirtelen irányt változtatva, gyorsan a város alá vonúl, a hova akkorra a spanyol és német csapatok szintén megérkeznek, s az erődített város sikeres meglepése után együttesen kísérlik meg a várat több oldalról intézett roham által elfoglalni. A hadi tanács továbbá a csapatok gyülekező helyéül Aradot s az indulás idejéül február 24-ikét tűzte ki, s a hadjárat vezetését Aldanára és Bakics Péterre bízta.²⁾

A hadjáratra összpontosított csapatok *számereje* a forrásokból meglehetősen pontosan megállapítható; és pedig Tóth Mihály 5000 hajdút toborzott össze;³⁾ ehhez Aldana a lippai őrségből 200 muskétás spanyol gyalogot, 300 német vértés lovast és 100 huszárt, Perez Alfonz pedig a temesvári védőrségből egy könnyű magyar lovascsapatot vezetett, a melynek a létszámát a források

¹⁾ Istvánffy (XVII. 315. l.) szerint a hadi tanács meghatározta a napot, a melyen Tóth Mihály a hajdúkkal Becskerek ellen előre vonuljon, s a sereg többi része pedig nyomban kövesse; ha tehát a hadi tanács az indulás idejét kitűzte, akkor bizonyára ki kellett tűznie a város meglepésének idejét is. Alább sikerül kimutatni, hogy az indulás csakugyan február 24-én történt.

²⁾ *Schratt Kristóf*, Szeged megvétele hírvil adván Mária királynénak, *Bakics Pétert* mondja az ott való hadak vezérének (Brüsseli okmánytár, II. 328. l.), továbbá *Horváth Bertalan* szolnoki várnagy a *Kétegyházáról* kelet nélkül *Teuffel Erasmushoz* intézett levelében Bakics Pétert okolja a szegedi veszedelem bekövetkezéséért, (Tört. Tár, 1880. 599—600. l.) — azonban Istvánffy, Forgách és Tinódi előadásából kitűnik, hogy Aldana és Bakics Péter együtt vezényelték a hadakat.

³⁾ Istvánffy, Forgách és Tinódi, u. o.

nem közlik.¹⁾ Ha pedig Bakics, Nagy-Horváth, Dersffy és Dóczy huszárszázadait átlag véve 150 emberével számítjuk (a huszárszázadok létszáma a XVI. században 100—200 ember között váltakozott,²⁾ úgy a négy főúr csapata összesen mintegy 600 huszárból állott. A magyar és spanyol gyalogság tehát összesen 5200, a magyar- és német lovasság pedig 1000 főből állott, Perez Alfonz lovascsapata nélkül, a melyről nem tudjuk, hogy milyen erős volt. Így a szegedi hadjáratra kirendelt csapatok létszáma 6200—6300 főre rugott. Hogy a sereg a megfelelő tűzérsséggel el volt-e látva vagy sem, arról a források említést nem tesznek.

A gyalogság, kivéve a 200 muskétás spanyol gyalogost, csupa hajdúkból állott, a kik a velencei követek jelentései szerint nem voltak rossz harczosok. «A hajdúk vakmerőek, vitézek és fürgék voltak, és kitűnőek volnának, ha fegyelmeznék, és begyakorolnák, és ha megfelelő számú spanyol és olasz gyalogokkal támogatnák őket.»³⁾ Így csak ügyes lövészek». E kalandor harczos osztály azonban a XVI. század közepén még csak kezdő korát élte és még korántsem volt oly jeles csapat, mint később, midőn Bocskay vaskeze kitűnően begyakorolt és hivatásszerűen katonáskodó hadi népet alkotott belőle. A hajdúk főfegyverük: a muskéta és a kard kezelésében eléggé begyakoroltak valának, de mint rablásból élő harczos osztálynak, főgondjukat még a nyílt csatákban is a fosztogatás és zsákmányolás képezte s így a hadi vállalatoknál megbízhatlanoknak bizonyultak.

A sereg másik fegyverneme, a huszárság, épen ellentéte volt a hajdúknak.

A XVI. századbéli magyar huszárság bátran párhuzamba

¹⁾ Istvánffy, u. o. — Továbbá a Kolosvárról 1552 február 28-án névaláírás nélkül Nádasdy Tamáshoz intézett tudósítás szerint: . . . ad quam obsidendam (t. i. a szegedi vár ostromára) Magr. de Campo *Aldana cum ducentum hispanis et centum hussaronibus*, ac Bakith Péter et Bartholomæus Horváth cum eorumden equitibus profecti sunt. . . (Régi Magy. Költők Tára, III. 421. l.). A névtelen író azonban Nagy-Horváth Ferenczet összeváltette Horváth Bertalan szolnoki várnagygyal.

²⁾ Dr. Károlyi Árpád, i. m. Századok, 1877. 648. l.

³⁾ Wertheimer Ede: Magyarország állapota a XVI. században. Századok, 1875. 664. l.

állítható bármely egykorú európai lovassággal. A huszárok fegyverzete hosszú lándzsa, csúcsban végződő háromszögű pajzs, görbe kard, fokos és buzogány. Rendesen arcot védő tolvásas és nyakvértés sisakot, testhez álló zsinóros gúnyát, és türött szárú, hegyes orrú csizmát viseltek. A fegyelemtartás szigorú volt; azt a huszárt, a ki a csatában a sort gyávaságból elhagyta, vagy a megölt ellenséget kizsákmányolni az arcvonalból kilépett, fejvesztés érte. A század kapitányától függött, s úgy ragaszkodott hozzá, mint atyjához, kinek hatalma az ellenség előtt korlátlan volt. A huszárságnak, megbecsülhetlen katonai értéke a nehéz német lovasság fölött már akkor is fürge lovaiban, villámgyors támadásaiban és könnyű fegyverzetében állott s a törökök ellen minden más könnyű lovasságnál nagyobb haszonnal volt alkalmazható.¹⁾

A sereg katonai értéke tehát, a különféle elemeknél fogva, a miből a sereg állott, nem volt egyenletes; a sereg zömét a fegyelemtartáshoz nem szokott szabad-hajdúk képezték, a kiknek a támogatására a két század fegyelmezett spanyol gyalogság elenyésző csekély volt. Végül a mint a seregnek legnagyobb részét a zsákmány utáni vágy indította a hadjáratban való részvételre, úgy a vezéreket is a dús zsákmány reménye lelkesítette, mely jelenségek egy ily kétes végű vállalatnál kedvezőek és reménykeltők nem valának.

III.

A HADJÁRAT LEFOLYÁSA.

A kitzított időben összpontosított sereg, a hadi tanácsban törént megállapodás szerint, Aradról február 24-én, azaz sz. *Mátyás* napja előtti szerdán indult el.²⁾ Tóth Mihály és Nagy Ambrus az

¹⁾ Dr. Károlyi, u. o. Wertheimer, u. o. — Dr. Thallóczy Lajos: Zay Ferencz. 22—40. l.

²⁾ 1552-ben, — mivel szökő év — február 25-re esett sz. *Mátyás* napja, a mikor csütörtöki nap volt; Tinódi szerint Tóth Mihály szent

5000 hajdúval a Maroson átkeltek és a Tiszához érve, oldalt eltértek Becskerek felé,¹⁾ Aldana és Bakics Péter pedig a rendes csapatokkal a Maros mentében Szeged felé tartottak s a város alá a támadásra kitűzött nap, február 26. éjjelén, kellett volna megérkezniök.

Azon időben a Tisza balpartján, Vásárhelytől le Kanizsáig és Becskerekig, másfelől a Nagylaktól Szegedig futó ártéren szabadon kalandozott a Tisza és Maros egyesült vize, számtalan rétet, nádasst és füzesst alkotva.²⁾ Tóth Mihály szándékát palástolandó, a hajdúkkal a lápok és ingoványok között lappangva Becskereknek vette útját, s úgy tüntetett, mintha az ellen akarna támadást intézni.

A szegedi törökök valóban észrevették, hogy a környéken Becse és Becskerek irányában, szokatlan erős hajdú-csapatok cirkálnak, és még maga *Héder bég* is azon a nézetten volt, hogy a hajdúk valóban Becskereknek tartanak, azért a tapasztaltak felől rögtön értesítette *Káson* becskerei pasát, a ki az álír által tévedésbe ejtve, készen várta a támadást. Tóth Mihály hadi csele sikerült: a szegedi védőrséget elámította és Héder béget tévútra vezette.

Ekkor, február 26. és 27-én közötti éjjel, az az szombatra viradóra, Tóth Mihály a hajdúkkal hirtelen irányt változtatva, gyors menetben Szegeden alól a Tisza mellett termett, csapataival a város alatt fekvő nádasok és füzesek között állást foglalt³⁾ és

Mátyás estin indúlt indúlt Becskereknek» (60. v. s.) azaz sz. Mátyás előestéjén, s így szerdán történt az indulás Aradról. A város megtámadásának február 26. és 27-ike közötti éjjel, azaz szombatra viradóra kellett történnie, a mi a Nádasdy Tamáshoz 1552 február 28-án Kolosvárról névaláírás nélkül kelt, tudósításból is kitünik. (Régi Magy. Költők Tára, III. 421. l.) — Schradt Kristóf Pozsonyból márczius 3-án tudósította Mária királynét Szeged elfoglalásáról (Brüsseli okmánytár, II. 328. l.)

¹⁾ Tinódi: i. m. 61—62. v. s.

²⁾ A temesi grófság térképe 1723-ból kiadva a cs. és kir. hadügyminiszterium levéltárában levő eredeti után, mellékelve dr. Szentkláray Jenő: Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből cz. művéhez.

³⁾ Istvánffy, 316, Forgách 33. l. Tinódi: 62. v. s.

megérkezését a vele egyetértő polgárokkal és halászokkal tudatta. ¹⁾

A polgárok megtették már az előkészületeket a törökök ellen intézendő éjjeli támadásra. A halászat őrve alatt előre kivonúlt 700 halász a Boszorkánysziget táján már készen várta a sereg megérkezését, ²⁾ s apró halász-csolnakjaikkal azonnal hozzáláttak a hajdúknak a Tiszán való átszállításához. Minthogy a támadás teljes sikere attól függött, hogy a törökök mély álomban, egész váratlanul lepeessenek meg, azért a városban jártas Tóth Mihály vezértársával, Nagy Ambrússal és az éjjeli támadásra kiszemelt 400 bátor hajdúval legelőször kelt át a Tiszán; ezek most a sánczokkal körülvett belsőváros árkaiban átmásztak, a «pétervárad» kapu török őrseit a polgárok közreműködésével leölték, s a kaput fölnyitva, a hajdúkat a törökök által lakott palánkba bebocsátották. ³⁾

Most azonban, midőn már a czéltől csak egy lépés választotta el őket, a szakmányszomjas szabad hajdúk a hadjárat tulajdonképeni föladatát szem elől tévesztve, a helyett, hogy az álomba merült őrségtől a várat igyekeztek volna elfoglalni, a bosszúittas polgárok kalauzolása mellett az álmokból ébredező gazdag török kereskedők és előkelő törökök házaiba törtek be, s az ébren vagy alva talált törököket legyilkolták; mások a keleti árúczikkokkal tömött bazárokat verték föl, míg egy részök az őket vezető polgárokkal együtt a várba vezető utcákat állotta el, s az oda menekülni akaró törököket vágta le. Mindazonáltal a városban lakó Héder bégnek, bár félmeztelenül, sikerült több százdzsák bégjével együtt a várba bemenekülnie, a hol az őrséget gyorsan fellármázta.

¹⁾ Istvánffy, u. o. Tinódi szerint:

Ott éjjel szombaton hamar hírt adának,
Pártosok Szegedben mind készen valának.

65—66. v. s.

²⁾ Forgách, 33. l.

³⁾ Istvánffy, Forgách és Ortelius, i. m. Tinódi szerint:

Kerítésen belől városba szállanak,
Várasbeliekkal kapura rohanának,
Derék nagy kapuját várasnak felnyiták.

71—73. v. s.

Csinos külsejű fia a hajdúk kezébe került, de azok neki megkegyelmeztek.¹⁾

A vérfürdőből futó törökök, csoportokba verődve, a várban menekülést szintén megkísértették, de Héder bég a várkaput nem nyitatta föl nekik. Innen a törökök a vár alatti révbe futottak, a hol a menekülésre hajókat kerestek. A kikötőben levő naszádokat azonban a szegedi polgárok Tóth Mihály utasítására már előbb elfoglalták, kétségkívül azért, hogy mihelyt Aldana és Bakics Péter a város alá érkeznek, lovascsapataikat a törökök naszádjain gyorsan átszállíthassák a Tiszán. A kétségbeesett törökök pedig a kikötőben hajókat nem találván, részint a folyóba ugráltak és abban elmerültek, részint a parton fölkonczoltattak.²⁾ Az éjjeli mészárlásban mintegy két ezer török öletett le.³⁾

Így azután Tóth Mihály a hajdúk rablási vágyából eredt késedelem következtében a váron való rajtaütés kedvező pillanatát elszalasztotta. A zsákmányoláshoz látott hajdúk mindent elrontottak és Tóth Mihály nem tudott többé kalandor bajtársainak parancsolni. A nagy zúr-zavarban fejét annál inkább elveszítette, mivel Aldana és Bakics Péter a hadi tervben megállapított időre fegyelmezett csapataikkal meg nem érkeztek. Így azután a várbeli törökök időt nyertek és rémületökből fölocsúdva, csakhamar készen várták a vár elleni támadást.

Végre Tóth Mihály és Nagy Ambrus maguk kísértették meg a várat hatalmukba ejteni. A hajnali szürkületben a zsákmányoló hajdúkból nagy bajjal mintegy 500 főnyi csapatot összeszedtek, és a vár ellen rohamot intéztek. A hajdúk a vár külső, fából összerótt védőműveit fejszéssel átvágták, itt-ott a falakat is megbontot-

¹⁾ Tinódi szerint:

Héder bék az várban ingében szaladt vala,
Im egy vitéz fia ott fogságba esék.

80—81. v. s.

²⁾ Istvánffy, Forgách, u. o.

³⁾ Az 1552 febr. 28-ról Kolosvárt kelt, névalírás nélküli, tudósítás szerint: . . . *duobus fere millibus Thurcarum trucidatis* et filio Sangiachi intercepto; pater in arce cum pluribus Sangiachis, ut jam D. Vra a sua majestate intellexisse poterat, se recipit . . . Régi Magy. Költők Tára III. 421. lap.

ták és azokon rést nyitni iparkodtak. Ez alatt másfelől a vár kapujának megrohanására kiküldött hajdúk a kapun át a várba be is hatoltak, de a várbeli törökök kiűzték őket; ez alkalommal hét hajdú a várba szorult és ott menten lenyakaztatott.¹⁾ Majd a támadásra elkészült Héder bég az őrséggel kirohant és a falak megmászásához kezdő hajdúkat a vár alól elverte. A hajdúk nem újították meg többé a vár elleni támadást, de sőt még azok is, a kik a rohamban részt vettek, a városban a fosztogatáshoz láttak.

A hajdúk ezután a törökök lakta városban rémítő dülást vittek véghez és gazdag zsákmányt gyűjtöttek össze: a török hadi penztár és a császári kincstár, a melybe a szándzsákság falvainak a szultánt illető adói folytak, a vámokat és réveket bérlő publikánusok kincsei, a török és görög kereskedők boltjaiban talált bíbor- és selyemszövetek, keleti szőnyegek, arany-ezüst edények, drága kövekkel kivert értékes fegyverek kerültek a győzők kezébe — az előkelő foglyokon és néhány szép török asszonyon kívül.²⁾

A feldúlt és kirabolt török városrész a romlás és pusztulás képét mutatta; az utcákon szerte feküdtek a lemészárolt törökök hullái, mígnem a hajdúk azokból két nagy halmot raktak.³⁾

A városban kapott törökök legyilkolása után a vallási türelmetlenség is működni kezdett és a vallásos üldözés is kezdetét vette. Tóth Mihály a város megvétele után bosszút állott hajdani protestans ellenségein; a hitújítókat, a kik a szegedi törökök védelme alatt terjesztették a reformáció tanait és a szegedi protestánsokat hajdúival megtámadta és azokat a városból kiűzette. «Jámbor prédikátort városból kiküldték». ⁴⁾ «Szegedöt Tót Mihály hajdúkkal megvevé — írja Székely István ⁵⁾ — de az úristen nem tarta sok ideig ököket benne, mert az isten igéjének hirdetőjét kifűzé onnan, kit a török nem bántott».

¹⁾ Tinódi: 86—88. v. s.

²⁾ Istvánffy: i. m. 316—317. l. Forgách, 34. l. Ortelius: 89. l. Tinódi szerint:

A hajdúk nyerének szép terek asszonyokat.

100. v. s.

³⁾ Tinódi, 90—91. v. s.

⁴⁾ Tinódi: 114. v. s.

⁵⁾ Magyar krónikája, 64. l.

A jámbor prédikátor neve, kit Tóth Mihály hajdúi a városból kiküldtek, nem ismeretes.¹⁾

Ezen vallásos üldözés közben azonban a rakoncátlan hajdúk valláskülönbőség nélkül egyaránt erőszakoskodtak a városnak úgy református, mint katolikus lakosságán, és nemcsak a szegedi reformátusok házait fosztották ki, hanem a kik a környéken járatosak voltak, még a szegedi polgárok tanyáiról is sok marhát, lovat és juhot hajtottak el.²⁾

E közben Aldana és Bakics Péter megérkeztek csapataikkal, a már elfoglalt várost megszállották hadaikkal és segítettek a hajdúknak — zsákmányolni. Jellemző, hogy épen a vezérek maguk jártak elől jó példával a rablásban,³⁾ . . . «semmi gondot Bakyth uram a hadra nem viselt, hanem barmot hajtatott és juhot . . . » a maga javára még buzát is (!) hordatott el.⁴⁾

A szegedi hadjárat tehát a kitűzött célt, a vár visszafoglalását, a fegyelmezetlen hajdúk rablási hajlama és megbízhatlansága miatt meg nem valósíthatta. A főbaj azonban az volt, hogy a hadi vállalat támogatására kirendelt rendes csapatok a hadi tanácsban kitűzött időre nem érkeztek meg a város alá, és így nem voltak kéznél, hogy a várat a sikeres éjjeli támadás nyújtotta s a minden várakozást fölülmúlólag kedvező pillanatban rohamuk által megvehették volna. Hogy mi okozta a késedelmet, a rendelkezésre álló adatokból nem tűnik ki. Bizonyára valami előre nem látott, s így számításba nem is vett véletlen tartotta föl Aldanát és Bakics Pétert útjukban,⁵⁾ a mi minden hadműveletnél a legapróbb részletekig megállapított terv daczára is előfordulhat.

¹⁾ Régi Magy. Költők Tára : III. 421.

²⁾ Istvánffy: u. o. Tinódi: 121—124. v. s.

³⁾ Forgách, u. o.

⁴⁾ Horváth Bertalan szolnoki várnagy levele Castaldóhoz, melyben a szegedi veszedelemről jelentést tesz. Tört. Tár, 1880. 599. l.

⁵⁾ A források nem tesznek arról említést, hogy Aldana és Bakics Péter Aradról mely úton vonultak Szegedre? Miután azonban Lipppa viszszevátele után 1551 decz. elején egyszersmind a nagylaki és fellaki palánkok s a csanádi vár is visszafoglaltatott a törököktől, (Tört. Tár, 1881. 64. l.) igen valószínű, hogy Aldana és Bakics ezen marosmenti erődökön át vonultak Szegedre, annál is inkább, mivel Aradról Szegedre ez a legrövidebb út.

Azonban mégis a mi siker és dicsőség volt a hadjáratban, az, a polgárok közreműködésétől eltekintve, a hajdúk nevéhez fűződött, a kiknek ez volt az első nagyobb fegyvertényük és megalapította vitézi hírüket. «A nagy Szegeden esett szertelen csudákról» az egész országban a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak. *Pomárius Keresztély*, a ki *Heltai Gáspárnak*, az 1552-iki pozsonyi országgyűlés lefolyását írta meg, márczius 8-ról a következőket írja: «Ide (Pozsonyba) az alvidékről kezdetben igen örvendetes esemény hire érkezett, mely szerint a hajdúk váratlan vakmerőséggel Szegedet elfoglalták, mi által a magyar királynak igen nagy hasznára vannak. A németek az udvarnál a legnagyobb magasztalással halmozzák el a hajdúkat és azt mondják, hogy méltán kiérdemelték a zsoldot». ¹⁾

A váratlan esemény tehát e félrabló hadi népet az ország szemében mintegy hőssé avatta föl.

A vezérek különben ezután abban állapodtak meg, hogy a várat rendszeres ostrom alá veszik. Aldana a városban a sereget elszállásolta és a vállalat sikertelenségéről jelentést tett Castaldónak és tőle a vár ostromára több csapatot kért. ²⁾ A mint azonban Castaldó az ügy állásáról értesült, és meggyőződött, hogy a Szegeden levő sereg még akkor sem lenne képes a várat elfoglalni, ha a kért segédcapatokat is kiállítaná, azt írta Aldának, hogy a várost gyűjtsa föl, s a hadi zsákmánnyal minél gyorsabban vonuljon ki, mert a törökök a vár megmentésére mindenütt erősen készülődnek. ³⁾

Castaldó parancsának vétele után a vezérek hadi tanácsot tartottak, a mely alkalommal az alvezérek között is akadtak néhányan, a kik a várnak rendszeres ostrom alá vételét a szigorú fegyelemhez nem szokott hajdúkkal czéltalannak tartották. Különösen *Nagy-Horváth Ferencz* sürgette alapos érvekkel a visszavonulást, nem azért, mintha a gazdag zsákmányból nyert osztályrészét féltette volna, hanem mivel meggyőződött, hogy a csekély számú magyar sereg az elfoglalt városban maga is abban a veszélyes helyzetben van, hogy a szomszéd török várak segélyül jövő védőr-

¹⁾ Pomárius Keresztély latin levele, közölve Tört. Tár, 1881. 467. l.

²⁾ Ortelius, i. m. 89. l.

³⁾ Ortelius, u. o.

ségei által viszont igen könnyen meglepetik; azért oda nyilatkozott, hogy a seregnek a városban való további tartózkodását vakmerő kockázatatlanságnak találja és mivel a várba zárt törökök kiostromlását a gyakorlatlan hadakkal kivihetetlennek hiszi, azért az ostrom fölhagyását tanácsolta.

Nagy-Horváth Ferencz ajánlatát azonban nagy ellenszenvvel fogadták a csapatok, különösen a hajdúk, a kik a kivívott sikereik valódi értékét túlbecsülték, s a veszélyt fitymálva, elbizakodtak. «Nándorfehérvárig megyünk!» kiáltozták, midőn a hadi tanácsban tett javaslatról értesültek. Vezérek óva intő szavaira épen nem hajlottak. Nagy-Horváth Ferencz pedig különösen gyűlölt egyénné vált szemükben; ajánlata miatt gyávának gúnyolták, rákiabálva, hogy ha fél, hát menjen haza!¹⁾

A vezérek a sereg fenyegető harczias hangulatának nem szegültek ellen és mivel maga Aldana is az ostrom mellett volt, azért a vezérek tanácsában az ő akarata döntött.

Aldana, egyébiránt maga is meggyőződött, hogy a 6200 főnyi sereg kevés a vár kiostromlására; újra sürgette Castaldónál a segédc csapatok küldését; különösen tüzérséget és ostromágyúkat kért Castaldótól, a ki erre azután négy faltörő mozsarat és több tábori ágyút küldött Szegedre;²⁾ ezen kívül Aldana ostromló seregének erősítésére több erősségből még segédc csapatokat is indított útba. És pedig *Báthori Endre* temesi gróf Castaldó parancsára február 27-én Kolosvárról Nagy-Váradra sietett és onnan ostrom-ágyúkat, vértés lovasságot és 400 hajdút küldött Szegedre; továbbá Kolosvárról február 28-án spanyol gyalogság és 2000 német lovas indítatott meg Déván át Szeged felé. Azonban e csapatok a kellő időben meg nem érkeztek.³⁾ Az ugyancsak Castaldó által kirendelt

¹⁾ Istvánffy: 317. l. Forgách: 34. Tinódi: 129—132. 148. v. s.

²⁾ Ortelius: i. m.

³⁾ Erre nézve az 1552 február 28-án Kolosvárt kelt és Nádasdy Tamáshoz intézett névaláírás nélküli tudósításban a következő foglaltatik: . . . *Dnus Báthori, qui heri hinc recessit, ex Varadino bombardas cataphractus et quatuor centum aydones (hajdúk!) eo expedit, et ego, qui cras hinc recedam, cum reliquis hispanis et duobus millibus germanis Deum versus properabo, ut si necessitas postulaverit, citissimum subsidium nostris ferre valeamus.* — Régi Magy. Költők Tára, III. 421. l. — *Ascanio Centorio* szerint (Commentarii della Guerra di Transilvania . . . Vinegia, 1566. IV.

Horváth Bertalan szolnoki várnagy pedig a szolnoki várőrséggel csak akkor ért a város alá, midőn a szegedi vár fölmentésére leérkezett budai török sereg a magyar hadat már meggyőzte.¹⁾

Castaldó tehát, a mint a fenmaradt becses adatok igazolják, Erdélyből és Szolnokról a lehető legtöbb csapatot, és pedig körülbelől 7000-re menő sereget indított útba a szegedi várat ostromló sereg erősítésére, a mint másfelől a törökök is, mint alább látni fogjuk — mindent elkövettek, hogy a várat az ostrom alól fölszabadítsák,²⁾ és a fölmentő török hadak valóban megelőzték az ostromlók erősítésére vonuló szolnoki, nagyváradi- és erdélyi keresztény csapatokat.

Ezalatt Aldana a rendszeres ostromra készült, a faltörő ágyúknak gátonyokat készíttetett, a vár körülzárólása czéljából sánczokat ásatott és közeledő töltéseket hányatott, de másrészt a török hadaknak a vár fölmentésére irányzott támadásából származható veszélyt teljesen ignorálta; csupán márczius 2-án küldött ki kémszemlére 400 hajdút *Nagy Bálint* és *Török Péter* hadnagyok vezetése alatt a tiszamenti török várak környékére, mivel leginkább Becskerek felől várta a várba zárt őrségnek fölmentésére jövő segélyhadat.

Különben az ostromló sereg semmi fegyelmet sem tartott. A kivívott siker különösen a hajdúkat rakonzátlanokká és elbizakodottakká tette, s a borkereskedést nagyban üzö szegedi polgárok pinczéit erőszakkal feltörve, az azokban talált szerémi, baranyai és sümegi borokat «vígan itták». A kicsapongó hajdúk valódi ellen-

könyv, 160. l.) Castaldó intézkedése folytán *Varkocs Tamás* Nagyváradról azonnal két ostrom-ágyút küldött Aldanának — a mit a fönti névtelen tudósítás is megerősít —; Gyulafehérvárról pedig a Maros folyón a legnagyobb gyorsasággal szintén két ostrom- és néhány kisebb tábori-ágyút löszerral együtt hajón szállítottak le Szegedre.

¹⁾ Horváth Bertalan levele Castaldóhoz. Tört. Tár, 1880. 599—600. l.

²⁾ Aber das Schloss Szegedin haben die türger noch jnnen — írja Schradt Kristóf Pozsonyból 1552 márczius 3-án Mária királynéhoz intézett levelében — jst aber von den unsern belegert. *Das maist Kriegsvolkh von Sibenuürgen und Solnakh ziehen zu besterkhung der Stat Segedin, in die sieben tausent starkh, den Hern Bakhit Peter zu hilf.* So will der Weglerweg dass Schloss auch entsetzen, daraus genzlich zuermuetten, dass es in kurtzer Zeit zu ainer tatlichen handlung komen wierd. Brüsseli okmánytár, II. 328. l.

ségévé váltak a város népének, hitkülönbség nélkül fosztogatták úgy a református, mint katolikus lakosokat, «meggyalázzván ágyaikat». «A város megvitelnek utána oly nagy paráznság és fertelmességig támadt az városban — így tört ki *Verancsics* egész felháborodva — hogy az embernek irni is nem illik.»¹⁾ E mellett a hadi fegyelemhez nem szokott hajdúk a siker által elkapatva, az ellenséggel épen nem törődtek. A történelem ítélőszéke tehát méltán vádolja a vezéreket súlyos mulasztással, a kik többet törődtek a zsákmány-gyűjtéssel, mint kötelességük pontos és lelkiismeretes teljesítésével. Nem csak hogy a seregben a fegyelmet fönn nem tartották, és nem csak hogy semmi biztosító intézkedést sem tettek, hanem még a hírszerző szolgálatot sem végeztették pontosan; s a csapatok az őrszolgálatot és tábor-biztosítást is elhanyagolták.²⁾

Csakis ily gondatlanság közt történhetett meg, hogy a várba zárt Héderbég követének, egy *Damián* nevű rácznak, sikerült egy éjjel a várból ügyesen kiszökni, s a veszélyről, a mibe a szegedi törökök jutottak, *Khádím Ali* budai beglerbéget értesítette, és őt a vár megmentésére fölhívta.

Erre a szegedi törökök «kárvallásairól» értesült beglerbég, ki valaha a szultán udvarában eunuch levén, a magyarok által «kappan-pasának» gúnyoltaték, a leggyorsabban intézkedett. Mindenekelőtt két levelet iratott Héder bégnek, a melyek egyik példányát Damián renegát a magával vitt postagalambbal küldte előre, a másik példánnyal pedig, s a beglerbégnek azon szóbeli izenetével, miszerint Héder bég vitézül tartsa magát, míg leérkezik és az ostrom alól fölmenti, maga is szerencsésen visszaérkezett Szegedre, s a magyar seregen keresztül visszaszökött a várba, a mire a törökök ismét neki batorodtak.³⁾

A budai pasa a *pécsi*, *simontornyai* és *veszprémi* szandzsákbégeket Buda oltalmára utasította, maga pedig a *székesfehérvári* és *esztergomi* török várak őrségét magához vonván, mintegy 5000-nyi sereggel gyors menetekben a szegedi várba beszorított törökök

¹⁾ Munkái: II. 93. l.

²⁾ Horváth Bertalan szolnoki várnagy a Kétegyházáról kelet nélkül Teuffel Erasmushoz intézett levelében egyenesen Bakics Pétert okolja a veszedelem bekövetkezéséért. Tört. Tár, 1880. 599. l.

³⁾ Istvánffy: 317. l.

megmentésére indult. Útközben magához vonta Szonda vár őrséget és futárjai által Kászon becskerei és Rusztem bég szendrői várnagyoknak is parancsot küldött, hogy zsoldos spahijaikat gyöngé lovasságának erősítésére a kitűzött napra Szeged alá vezessék. Kászon becskerei pasa 800 lovassal azonnal el is indult, de nem érkezett meg a kitűzött időre Szeged alá, ellenben Rustem szendrői bég, kicsiny, de rendezett és fegyelmezett seregével erőltetett menetben a kellő időre megérkezett a beglerbég táborába, seregébe vonván útközben a bajai, kalocsai és szabadkai palánkok szláv nemzetiségű martalócz őrségeit.¹⁾

Ezalatt Aldana folytatta a vár ellen az ostrommunkálatokat. Azonban a vezérek, kik elég ügyesek voltak az éjjeli rajtaütés által a várost hatalmukba keríteni, viszont nem voltak elég szemes örök, hogy seregüket a vár fölszabadítására érkező török hadak által való meglepetéstől meg tudták volna óvni. Épen Buda felől nem várták a törököknek jövő segílyt és ez irányra épen semmi figyelmet nem fordítottak. A Budáról éjjel-nappal jövő Ali pasa tehát a városban dözsölő magyar és német hadat váratlanul meglepte, s visszavonulását elvágva azt a legkedvezőtlenebb viszonyok között csatára kényszerítette.

Márczius 5-én,²⁾ azaz a város elfoglalása utáni nyolczadnapra, a mezőről pásztorok futottak a városba, hírül hozván, hogy

¹⁾ Tinódi: 160—169. v. s. Pecsewi Hammernél, II. 218. l.

²⁾ A forrásokból nem lehet pontosan megállapítani a szegedi veszedelem idejét. Forgách Tinódival egyezően márczius 10-re teszi a budai pasa Szeged alá érkezésének idejét. Verancsics szerint (II. köt. 92. l.): «Tizenegyed napra Aly passa, ki budai passa vala, megsegilé Szegedet és az magyarokkal megviva» . . . miután tehát 1552 szökőév, úgy Ali pasa márczius 8-án érkezett volna meg seregével Szeged alá, azért Verancsics szerint a szegedi veszedelem márczius 8-án történt volna. Pomárius Keresztély Pozsonyból Heltai Gáspárnak az 1552-diki országgyűlés lefolyását leírván, márczius 8-án a következőket írja a szegedi veszedelemről: «Ordo conventus istius multis variis rumoribus diffunditur, hinc a partibus inferioribus admodum læta imprimis vehebantur, quæ inopinata temeritate Bubulci (a hajdúk) illi Zegedinum occupassent, quo rex Hungariæ plurimum ante esse videbantur Germani in curia summus laudibus Bubulcos evehebant, et omnes milites emeritos stolisque dignos clamabant, non longo intervallo infelix cornicula contrarium cecinit, et strages miseranda Zegedini facta palam fit. (Tört. Tár, 1881. 467. l.) Tehát Pomárius szerint már márczius

nagyszámú török sereget vettek észre közelegni. Valóban a budai béglerbég volt az, a kinek a több szandzsákból összevont seregében az 5000 főnyi gyalogságon kívül 1500 lovas és 12 tábori ágyú volt.

A fölmentő török sereg megérkezése az ostromlókat teljesen készületlenül találta, mivel «Bakith uram a hadra semmi gondot sem viselt, . . . hanem akkor is az ferdőben ült, mikoron az török az várasnál volt»,¹⁾ s a magyarok most Szegeden abba a veszélybe jutottak, hogy a várbeli törökök és a budai béglerbég serege által körülvéttetnek. A Tiszán való gyors visszavonulás útja, híd, vagy nagyobb hajós csapat hiánya folytán teljesen el volt zárva előlük, más menekvés tehát már nem maradt, mint nyílt ütközetben vitézül megküzdeni az ellenséggel. A magyar vezérek tehát elhatározták, hogy a városból kivonúlnak és csatát vívnak; a spanyol gyalogságot, s a magyar és német lovasságot Aldana és Bakics a városból a Dorosma felőli mezőre kivezették és a harcra felállították. Ezzel Szeged sorsa egy ütközet kockájára volt föltéve.

A korcsmákban tivornyázó hajdúk azonban az őket kivonulásra fölhívó vezéreknek nem engedelmeskedtek és a csapszékekből távozni vonakodtak, míg nem a várbeli törökök a fölmentő had megérkezéséről értesülvén, a városban maradt hajdúkat a vár bástyájáról ágyúzni kezdték, úgy hogy azok kénytelenek voltak a már hadi rendben álló bajtársakhoz csatlakozni.²⁾

Aldana és Bakics az első harczzvonat jobbszárnyára két század spanyol gyalogsággal és a német vértés lovassággal *Oppersdorf Ádámot* állították, a balszárnyon pedig a huszárcsapatok foglaltak állást, melyeket *Bakics Péter* vezényelt. A középre, *Tóth Mihály* és *Nagy Ambrus* vezetése alatt a «könnyű hajdúk» állítottak föl. Az első harczzvonat elé két tábori ágyú helyeztetett el. A második

8-án el volt terjedve a rémítő szegedi mészárlás híre a pozsonyi országgyűlésen. Horváth Bertalan szolnoki várnagy a Gyuláról *márczius 7-én* írt levelében a szegedi veszedelemről Castaldónak jelentést tévén, a következőket írja: «Szinte akkor értem vala a szigegyri révben, hogy immár megverték volt az mi népenket . . .» (Tört. Tár, 1880 599. l.) Pomárius és Horváth Bertalan levelei tehát *márczius 5.* mellett bizonyítanak.

¹⁾ Horváth Bertalan levele a szegedi veszedelemről Teuffel Erasmus-hoz, u. o.

²⁾ Istvánffy, 318. Tinódi: 185—188. v. s.

harczvonalba, a tartalékba, a királyi zászló alatt 300 fegyverest állítottak. A harmadik harczvonalban *Perez Alfonzó* könnyű magyar lovascsapatai állíttattak, a melyeknek föladatát a várból netalán kitörő Héder bég visszaűzése képezte.¹⁾

A magyar sereg harczielállítására támadó volt; míg a törökök védelemre készültek.

A szorongatott várnak segélyt hozó török seregben a túlnyomó részt az akkori európai gyalogságnak színe-java: a janicsárok és azábok képezték; lovassága és tűzérsege jóval erősebb volt, mint ellenfeleié. Ali pasa tudta, hogy Szulejmán a szegedi várat kiváló gondozásban részesítette,²⁾ de másfelől maga is érezvén annak fontosságát, kész volt érte az utolsó harczosáig életre-halálra küzdeni, azért nemcsak védő állást foglalt, hanem seregét még szekérvárral is körülvonta.³⁾

Ali pasa a sereg zömével, mintegy 5000 gyaloggal, az első harczvonal közepén foglalt állást; a janicsárok és azábok a harczielállítás körül hevenyészett sánctot vontak, a kiásott földet földhányták és abba hegyes karókat, lándzsákat és kardjaikat sűrűn egymás mellé beleszúrták; itt-ott a sánctokon az ágyúk számára állásokat készítvén.⁴⁾ Az 1500 fönyi lovasságot Ali pasa az első harczvonal két szárnyán állította föl. A második harczvonalba, a tartalékba, a Duna-Tisza közti török palánkok szláv martalóczait és a közeli vidékről összehajtott parasztokat állította, beosztván azokat a sorok közé, hogy seregét nagyobbnak tüntesse föl és így ellenfeleit rémítse.

A pasa a sereg hátát, valamint a szárnyakat is mindkét oldalról kettős sorban szekerekkel vette körül, amiket puskás janicsárok szállottak meg.⁵⁾

Mihelyt a seregek harcziekész állapotba helyezkedtek, a szárnyakon a küzdelem megindult. Oppersdorf a német vértés lovas-

¹⁾ Istvánffy, Forgách, i. m. Tinódi: 191—195. v. s.

²⁾ Forgách, 34. l.

³⁾ Ortelius, 89. l. Forgách, i. m.

⁴⁾ Konstantin Mihály török krónikája a XVI. századból. Századok, 1876. 422. l.

⁵⁾ Istvánffy, Forgách, i. m. Ortelius: 90. l. — Tinódi: 174—180. 198—200. v. s.

sággal, Bakics Péter pedig a huszárokkal oly heves támadást intéztek a török lovasságra, hogy azt rövid küzdelem után tökéletesen szétverték. Ekkor Bakics a huszárokkal a janicsárokra vetette magát; ámde a törökök harczvonalát áttörni nem volt képes, mert a szekerekre léptetett janicsárok állásukat erős puskatúzzal védelmezték.

A viadalban végre szünet állott be, s mind a két fél a tartalékhoz vonúlt vissza. Most a keresztény sereg «Jézust» kiáltva, az ágyúkat a törökökre sütötte s újra az ellenségre vetette magát. A törökök némán várták be a támadást, de midőn a rohanó tömeg közel ért, megdördültek az ágyúk, a janicsárok pedig többszörös sortüzet adtak, a mi a tömött sorokban valóban nagy pusztítást vitt véghez. A magyarok azonban a szekérvárat a leghősiesebb erőfeszítések daczára sem bonthatták meg.¹⁾

A második roham alatt történt, hogy midőn Ali pasa a rohamot közelre bevárta, a császári zászlótartó ágyúgolyótól találva elesett és a «kiterjesztett szárnyú sassal» ékesített büszke császári lobogó a törökök kezébe került, a mi a keresztény seregben nagy zavart ohozott. A tartalékba állított Perez Alfonzo huszárjai megfutottak, mivel azt hitték, hogy azok, a kik az első harczvonalban küzdöttek, mind levágattak;²⁾ erre az elöl harczoló is ingadozni kezdtek, majd rendetlen futásnak eredtek.

Ali basa most támadásba ment át, s a török sereg nagy erővel kitört sáncaiból s az ingadozó keresztény sereg harczvonalát keresztül törte; ekkor az egész lovasság megfutamodott és a csatatéren rekedt hajdúkat cserben hagyta. Aldana, Oppersdorf és Perez a spanyolokkal és német vértesekkel Lipa felé visszavonultak, Bakics, Dersffy és Nagy-Horváth és a többi vezérek a huszárokkal a Tiszát jó lovaik segélyével, vagy összekötözött rőzsekévéken és gerendákon átúsztatták.³⁾

A béglerbég a menekülő csapatokat nem remélte sikerrel üldözhetni, azért azokat menekülni engedte, hanem a szegedi törökök legyilkolásáért bosszút állandó, minden erejét a gyűlölt haj-

¹⁾ Tinódi: 216—218. v. s.

²⁾ Istvánffy, Forgách: u. o. Tinódi: 218—224. v. s.

³⁾ Istvánffy: 318. l. Forgách: 34. l.

dúk megsemmisítésére fordította. «A török mindenkinek inkább adott kegyelmet, mint a hajdúnak. Ha önként adta volna is magát, halála bizonyos volt». ¹⁾ A vérszomjas törökök a hajdúkat a városba zárták, a hova a várból Héder bég is kitört. Végre hosszú véres küzdelem után a hajdúkat megfutamították és a Tiszának szorították; egy részök a parton vágatott le, más részök a vízbe fúlt. Tóth Mihály, alig húszad magával, nádkévek segítségével a Tiszát átúszván, a túlparton a nádasokban lappangott, a honnan a következő éjjel a Tisza melletti Sz. György palánkba menekült. ²⁾

A török sereg győzelme, bár nagy emberáldozat árán, tökéletes lön. A keresztények málhái, zászlói, ágyúi és a hajdúk által összerabolt zsákmány a törökök kezébe került. A magyar seregből az 5000 hajdú majd az utolsóig a harc téren maradt; ³⁾ az elmenekült lovascsapatok pedig a kétszeri roham következtében iszonyúan meg voltak tizedelve.

A szegedi veszedelemnek volt még két véres epilógja is.

Azon segélyhadak közül, a melyeket Castaldó Aldana kérésére a vár ostromára minden irányból útnak indított, Horváth Bertalan szolnoki várnagy épen akkor ért a szegedi révbe, midőn már a törökök a magyar sereget megverték és megfutamították. Horváth Bertalan tehát úgyszólván a győzelmes török sereg torkába ment, a mely az ő hadát is megtizedelte, úgy hogy csapataival nagy bajjal tudott Szeged alól Gyula várába elmenekülni. ⁴⁾

A szegedi ütközetnek másik utójátéka a következő: Említetük már, hogy Aldana és Bakics márczius 2-án Nagy Balint és Török Péter hadnagyokat 400 hajdúval Becskerek felé kémszemlére küldték; ezek *Martonosnál* rábukkantak Kászon becskerei basára, a ki a budai béglerbegtől nyert parancs értelmében 800

¹⁾ Salamon: *Első Zrínyiek*, 383. l.

²⁾ Istvánffy, u. o. Tinódi: 226—231. v. s.

³⁾ Forgách, 35. l.

⁴⁾ A szegedi csatából megmenekült Horváth Bertalan szolnoki várnagnak két nevezetes levele maradt fenn, a szegedi csatáról, a melyekben Castaldónak és Teuffel Erasmusnak a szegedi veszedelemről jelentést tesz. *Tört. Tár*, 1880. 599—600. l.

lovasával a Szeged fölmentésére érkező budai török sereghez akart csatlakozni.

A hajdúk a török lovasságot látva, hadi rendbe állottak és «no hozzá! no hozzá!» kiáltással ¹⁾ a törökökre rohantak; a harcban Kászon pasa lovát lelőtték és maga a pasa is megsebesült; harczosai azonban nagy bajjal megmentették, de hadának több mint fele levágotott.²⁾ A hajdúk az elesetteket kifosztva, két szekeret török fejekkel megraktak s a törököktől elfoglalt lovakon Szeged felé tartottak. Nem tudták, hogy a magyar sereg megveretett és hogy a város már a törökök kezében van. Nagy Bálint a menekülő szegedi lakosoktól a történekről értesülvén, azt tanácsolta, hogy a nyert zsákmánnyal vonuljanak vissza, de a hajdúk győzelmi mámorukban elbizakodva hadnagyukra ráfordultak: «lám a beste lélek megijedt!» Alig értek azonban a város alatti fűzesekig, midőn a törökök a városból rájuk törtek, s bár a hajdúk vitézül harczoltak, leölettek. Török Péter hadnagy is elesett, csupán Nagy Bálint menekült meg néhányad magával a Tiszán átúszva.³⁾

A győzelem kivívása után Ali pasa és a várbeli törökök a városba rontottak s a feldühödt török hadak a hajdúk által legyilkolt mozlimekért rettenetes bosszút vettek. Ez alkalommal Szeged végtelen sokat szenvedett; a «hütlenségben és álnokságban ért város» felgyújtatott és kirabolgatott; a lakosság apraja-nagyja, körülbelül 12,000 ember, lemészároltatott.⁴⁾

Márczius 7-re a már egyízben kudarcot vallott Kászon becskereki pasa is megérkezett Szegedre, és zsákmányszomjas hada azt is fölprédálta, a mi a budai törökök keze ügyét elkerülte.⁵⁾

Ali pasa a szultánnak Konstantinápolyba győzelmi jelül 5000 elesett magyar lemetszett orrát, néhány rabul esett előkelő foglyot és 40 zászlót küldött.⁶⁾ Szulejmán rendkívüli nagy öröm-

¹⁾ Régi hadi vezényszó. Régi Magyar Költők Tára. III. 422. l.

²⁾ Istvánffy, 318. Forgách 36. l. Tinódi 241—264. v. s.

³⁾ Istvánffy és Forgách u. o. Tinódi: 265—272., 283—286. v. s.

⁴⁾ Schradt Kristóf levele Pozsonyból márczius 16-ról Mária királynéhoz. Brüsseli okmánytár, II. 330. l.

⁵⁾ Horváth Bertalan levele Teuffel Erasmushoz. Tört. Tár, 1880. 599. lap.

⁶⁾ Istvánffy: 319. Forgách: 36. l.

mel fogadta a győzelem hírét és pár hónap múlva Ali pasának a szegedi fényes diadalhoz szerencsét kívánt és őt egy drága karddal és aranyos díszruhával tüntette ki.¹⁾

Utóbb a Tóth Mihály által kiűzött reformátusok visszatértek a városba és ők is a megtorlás eszközához nyúltak; a bosszúszomjas reformátorok vádjaira a szegedi pasa a Tóth Mihály támadásában való részesség miatt az alsóvárosi Ferenczrendi szerzetes atyák közül többet elfogatott, megkínóztatott és börtönre vetetett. Majd 1552 augusztus 16-án négy szerzetesnek, u. m.: *Szegedi Tamás* gyulai házfőnöknek, *Szathmári László* és *Lippai Bertalan* szerzeteseknek és *Újlaki Ferencz* laikusnak fejét vétette.²⁾

A szerencsétlen végű szegedi hadjárat a város régi fényét és gazdagságát teljesen tönkretette; a «kincses» Szegedből fölégetett, kirabolt, koldús Szeged vált. Templomai és palotái romokban heverték, lakossága pedig vagy leöletett, vagy rabszíjon elhurcoltatott; az életben maradtak pedig a kevésbbé háborgatott városokba telepedtek át, mint az ötvös-czéh életben maradt iparosai, a kik Kecskemétre költöztek.³⁾

Idővel a török a lakosság egy részét visszaédesgette tűzhelyhez, s a város is valamennyire fölépült, de középkori emlékszerű templomai és palotái helyén csak ronda, piszkos város emelkedett föl. Így Szeged, a magyar alföldnek a középkorban egyetlen kulturális őrhelye és középpontja, valóságos török várossá vált és bukása által a Tisza-Duna köze végképpen török uralom alá jutott.

A szegedi hadjárat hadtörténelmi méltatásánál önkéntelenül fölmerül a kérdés, hogy mi volt a veszedelem oka?

Istvánffy, Forgách és Tinódi a hajdúk fegyelmetlenségét és vigyázatlanságát hozzák föl a kudarcz okául; Horváth Bertalan szolnoki várnagy, egykorú és a hadjáratban tényleg szereplő egyén, a kapzsi és gondatlan Bakics Pétert okolja a vereség bekövetkezéséért.

Azonban nem annyira ezen egyéni körülmények idézték elő a magyar sereg vereségét, mint inkább az, hogy a vállalat nem volt eléggé előkészítve, habár a vezénylet erélytelenségének a

¹⁾ Pecsewi Hammernél, II. 219. l.

²⁾ Ordinanz: i. m. 85. l.

³⁾ Hornyik János: Kecskemét város története, II. 28. l.

bekövetkezett kudarcban szintén nagy része volt. Legfőbb ok azonban az volt, hogy vezérek és csapatok egyaránt többet törődtek a szákmányszerzéssel, mint az ellenséges meglepetés ellen biztosító intézkedések megtételével.

Evvel ellentétben figyelemre méltó Ali pasa gondossága, az intézkedésben és a végrehajtásban tanúsított erélye és gyorsasága; azon nyolcz nap alatt, a mi a város éjjeli meglepetésétől márczius 4-ig eltelt, nemcsak a szomszéd várak őrsegeit vonta magához, és a kitűzött időre nem csak összpontosítani tudta Szeged alatt a Duna-Tisza közti török erődök őrsegeit, hanem még a szendrői védőrséget is képes volt seregével egyesíteni. Ily módon a meglepett keresztény sereg visszavonulását elvágta s azt a legkedvezőtlenebb viszonyok között döntő csatára kényszerítette.

A két sereg között számerőre nem nagy volt ugyan a különbség, de a keresztény sereg katonai értéke a különböző, legkivált pedig a fegyelmezetlen elemeknél fogva, a miből a sereg állott, nem volt arányban; e mellett számításba veendő még az is, hogy Ali pasának nemcsak a gyalogsága volt jobb és több, hanem a tüzérsége is sokkal erősebb volt.

A harcban tehát a védő állást foglalt janicsárok határozottan előnyben voltak a támadó magyar sereg fölött. Hozzájárult még, hogy Bakics Péter nem alkalmazta észszerűen a magyar könnyű lovasságot, mely a tapasztalat szerint, egyedül volt képes a törökkel megküzdeni, hanem rohamra vezette a janicsároknak szeke-ekkel és rögtönzött földhányásokkal megerősített állása ellen. A rohamot azután a leghevesebb ágyú- és puskatűz közepett két ízben is ismételte. Bakicsot erre kétségkívül a schmalkaldi háborúban kivívott sikerei bátorították, a hol huszárjaival a szász gyalogságot és a német landsknechteket sáncaikból többször kiverte. Csakhogy a mi sikerült a zoldos német gyalogok ellen, az most a vitéz török janicsárokkal szemben kudarczczal végződött.

A szegedi hadjáratból végeredményében azon tanulás vonható le, miszerint a hadviselésben a tétovázás és az ellenfél becsnérlése soha sem szül jót és hogy a hadviselésben egyéb tényezőkn kívül a tervszerű előkészítés, a gyorsaság és határozottság döntő szerepet játszik.

CZÍMER KÁROLY.